

կազմակերպության ծաղկեփթիթում մին մէջ, այլ մասնաւոր որովհետեւ ձեր մաքին լոյսը սեւեռած էք այնքան ընկերական հարցերուն որքան զեղեցկագիտական հարցերուն վրայ, անոնց յարակցութիւնը ցոյց տուած, զանոնք իրարմէ լուսաւորած էք. դուք ապացուցած էք որ իմէ՛ք արուեստը անհրաժեշտ բարիք մը, նուիրական հաց մըն է մարդկային ընկերութեան համար, ընկերական պայմաններու բաժնետու մը. նախապաշարու մեկը, մոլորանշուղտութիւններու, հիմաւորաց անասականութեան բոլոր մեացորդներուն քանդումը, ամբողջական ազատագրուած մարդկութեան մը հիմնարկութիւնը գերազոյցն նպատակն են ճշմարիտ Արուեստին ու անոր ամենէն լիակատար ու ամենէն վեհ փթիթումին անհրաժեշտ պայմանը Հեռու անանձնական մեկնաբան մը ըլլալէ, դուք ձեր գործին իւրաքանչիւր էջին մէջ յայտնած էք հզօրապէս անհատական հոգի մը, որուն ինքնութիւնը հաստատած ու ճշգրտ էք ջերմ նախասիրութեամբ զոր ընծայած էք այն հանճարներուն որոնք իրենց հոգեկան ուժը մարդկութեան աւելի ու կատարելի խորոխում, աւելի ազնիւ ընելու գործածած են և Դուք հոյակապօրէն երգած էք այն մարդկան կերպարանափոխութիւնը զոր աշխարհին մէջ կարող է բերել ստեղծագործ մեծ մտքերուն վերանորոգիչ կամքը. դուք փառաբանած էք մարդկային կոթողը մեծ անհատականութեան ներսուն մէջ յայտնուած ։

Ձեզի պէս միտք մը չէր կրնար զուտ ուղեգային գործունէութեան մը մէջ սահմանափակուիլ. դուք յանախ դուրս ելաք զգալափարներու աշխարհէն՝ ձեր յուրյը եռացող ընկերական կեանքին խառնուելու եւ արդար գտնաբերուն յաղթանակին ի նպատակ մղուած պայքարին մասնակցելու համար. ձեր ամբողջ կեանքը Գեղեցկութիւնը տարփողելու նուիրուած ըլլալով, չէիք կրնար հօգը ու ցլաւադին առեւտրութիւն մը չզգալ քաղաքական ու ընկերական կեանքի մեծ տղեղութիւններու, հրէշային զգուշութիւններուն անհրէշ երբ հանելի վարդեր Հայաստանն արխանոտեցին, դուք Ներսիսյանի մէջ առաջիններէն եղաք զոքորի իւր եւ պզգանքի ապագայ մ'աշխատող դեռ քանի մ'ամիս առաջ, Պերկինեան հասարակութիւնը կը սարսափեցնէր նոյն նիւթին վրայ խոսելով. Ասիական սրտով որքան մեղով մեծ մարդու մըն է որ այս իրիկուն Փարսիզ յաղթանակ հարկ կը հատուցանէ ։ Ուրախ եմ կարենալուս անոր մասնակցել, ու ձեզի յայտնել, սիրելի վարպետ, իմ ջերմեանս հիացումն ու իբր Հայ երախտագիտութիւնն ։

ԹԳԽԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այս վերջերս մեր ստացած մէկ քանի նամակներէն կ'արտատպենք հետեւեալ հատուածներ, որոնք կը պատճենակեն շահեկան թեւադրութիւններ. հրատարակուելով թերեւս անտէք արձանագիտութեան մեր հասարակութեան մէջ. թերեւս գտնուին անձեր կամ խումբեր որոնք այդ ուրուագիտուած ծրագրերը մարմնացնելու կամ արդէն իրագործուիլ սկսած գաղափարները զարգացնելու ջանադիր ըլլան ։

Թեհրանէն, պ. Տիգրան Զաւեն կը գրէ Վժռան Թեհրանի մէջ պիտի բանակէ 2000 թուականի դրամագիրով եւ իւրաքանչիւր բաժնեգրին 20 թուական արժէքով բաժնետիրական գրքատուն մը, որ առաջինը պիտի ըլլայ ամբողջ Պարսկաստանի մէջ, Յաջորդութեան պարագային մէջ, — եւ մինչեւ կսօսած չունինք որ կը յաջողուի. — դրամագրութիւնը պիտի կրկնենք ու եռապատկենք ։ Դործը, թէ՛ նիւթայէն եւ թէ՛ մանաւանդ բարոյապէս, ահապէս օգտակարութիւն պիտի ունենայ ։ Բաժնեգրիները գրեթէ ծախուած են եւ ամէն մը կը գումարենք ընդհանուր ժողով՝ որոշելու համար զրաւտան ապագայ դրամունէութեան ուղղութիւնն ու ծրագրերը Բաժնետիրական ընկերութեամբ հաստատուած է արդէն Թեհրանի մէջ ապարան մը. «Փարոս» ։ Սր շատ յաջող կ'ընթանայ, Տարի մըն է հաստատուած է, եւ հարեւրին երեսուն շահ քերտու ։ Բաժնետիրական ընկերութեամբ գործի ձեւնարկները Պարսկաստանի, մասնաւոր թեհրանի մէջ, մեծ յաջողութիւն գտած են ։ Դրամագրութիւն կայ բաժնետիրական ընկերութեամբ բանալ նաեւ հիւսնութեան կատարելագործում արհեստանոց մը ալ, որոնք նիւթայէն անհուն քանակ մը պիտի ըլլան Թեհրանցիներուն, այլ եւ մանաւանդ զիւրութիւն պիտի ընծայեն արհեստներ ծաղկեցնել Հայկեր մէջ քան մը որուն պէտք է ձգտելք ամէն տող, Պարսկաստանի ինչպէս Թուրքիոյ մէջ. Մեր ժողովուրդը անտեսապէս ապաւով հիմքերու վրայ գնելու սակէ աւելի զեղեցիկ միջոց չկայ ։ Այս մտքով պէտք է խօսել ու գրել միշտ ։ Թուրքիոյ մէջ որքանոցները պէտք է փութելու արհեստանոցներու ։ անհրաժեշտ է քաջայերիւ այս միտքը, ... Իսլով մեր հաստատելիք գրատուն, անիկա գլխաւոր օժանդակ կը եւ իրապէսցիւր պիտի ըլլայ «Փարոս» տը պարսկան, ուր պիտի կարենանք տպել տալ գրատան հաշուին թարգմանական ինչպէս հեղինակական գործեր ։

Թղթակցից մը կը գրէ Քէյփթաունէն (Cape-town) .

«Այստեղ գործիքը շատ լաւ են թէ վաճառականութեան , թէ ամէն արհեստներու եւ թէ՛ speculationի մէջ : Զոր օրինակ՝ գործուհեակ , լեզու պղտեմ եւ քիչ շատ ստակ ունեցող մարդիկ վաճառականութեան կամ պղտեղի զբոսաւազիլով խանութպանութեամբ շատ զբաւ կրնան շահիլ հոս , որովհետեւ բոլոր ապրանքները ներդաշնի գինոյն երեք անգամովը կը ծախուին սովաւ , ու Փարիզի պոնտարշներուն պէս մեծ խանութներ ալ շատ չկան :

«Speculationի մէջ , հող եւ տուն մէկ ձեռքէ անկելով եւ միւս ձեռքէ գրեթէ կրկին գինով ծախելով , շատ Հրեաներ մեծ զոսմարներու տէր եղած են :

«Դալով արեւմտներու , անգլիներէն զիսցող են քիչ մը ստակ ունեցող մարդից համար մեծ ապագայ կայ , — ինչպէս նաեւ Գարիգլէն վերկայական ստացած քթիչներու համար :

«Յմբանական ձեւով չափիչ շինող ու դերձակ՝ այս մեծ քաղաքին մէջ մէկ հարստ կայ միայն եւ անաղին ստակ կը շահի , նոյնպէս շատ քիչ են ճարտարապետներ , մինչդեռ պէտք շատ կայ : Բազմաթիւ նոր տուններ կը շինուին : Դեռ քիչ են նաեւ ժամագործներ , ոսկերիչներ , սաճկական ու եղբայական սկիւրքի շինողներ , եւն :

«Անգլիական կառավարութիւնը շատ մը գաղթական Հրեաներու , նոյնպէս Եւրոյ ալ եւ ալ տալէ գաղթականներու ներքերը հող տրուած է , որոնց շատերը այդ հողերուն վրայ տուն շինելով ծախած ու մեծ զոսմարներու տէր եղած են , եւ ոմանք ալ ագարակատէր են եղած : Միթէ կարելի չէ՞ քանի մը հարիւր դաւաճող Հայեր հոս բերել տայ ու հողի տէր ընել իր աղարակապետ : ասոր համար պէտք է Անգլիոյ կառավարութեան դիմել , եւ հասնական է որ չմերժուի Հայոց այս խնդրքը :

Մեր Թղթակցին այս առաջարկութեան վերայ ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք ամեն աշուոց որ Գովկասի հայ գաղթականներուն տնտիս կցուցութեանը զարման մը կը փնտռեն ու դեռ չեն գտած : Անոնց հարցին լուծումը՝ մասամբ այս Թեղադրութեան իրադրութեամբ կատարուի թերեւս :

Անգլիայէն , բարեկամ մը մեզի կը գրէ .

«Որքանոցներէ ելլող տղաքը ի՞նչ պիտի ընենք : Այս մեծ խնդիր մը , — վաճառականական դարն է հիմա : Արտաւտման եւ ներածման համար հիմա կ'ըլլան հակառակութիւններ եւ պատերազմներ :

«Վաճառականական դաշնագրեր , վաճառականական նախադրարներ ու հիւպատոսներ են որ զարս ստեղծած են , Պէտք չէ՞ որ Հայերը չա-

հարածնով ընկերութիւն մը կազմեն իրենց զարդ անձնաթի մնացած մեծ հրապարակներն ալ տանելու համար իրենց ծանօթ վաճառականական ճարտար գործունէութիւնը : Այսպիսի հաստատութեան մը մէջ մրցողական ջրհեռութեան կրնան մտնել իբր պահերտ , որքանոցներէ ելլող տղաքը : 100,000 ոսկի պէտք է ըլլայ դրամադուր , որուն կէտը նախ վճարուի : Անգլիոյ մէջ այլ եւ այլ կրօնական յարանուանութեանց պատկանող հասարակութիւնները (ոչ-պետական եկեղեցիքն) «Բառնեւորդ դարու Հանգանակութիւն» անունով զբոսներ հաւաքելին վերջերս՝ Wesleyan methodistներ՝ մէկ միլիոն անգլ , ոսկի , congregationistներ՝ 500,000 անգլ , ոսկի՝ իրենց հասարակութեան կարեւոր պէտքերուն ճառախոցներու նպատակով : Մեզի համար այսպիսի գումար չի , որ մսխուելու կամ կորստելու վտանգին ենթակայ չէ՝ քանի որ փորձառու վաճառականներ զլուխ պիտի ըլլան , շատ գումար չի կրնար ըլլալ հաւաքել , ինտեսանջք ալ անշուշտ կը մասնակցին : Կ'երեւակայեմ որ երեք վաճառիկ հայ վաճառականներու անուններ , այսպիսի ձեռնարկի մը զուգի՞ բաւական ըլլալու են ամէն կտակած հեռացներու :

«Շահին կէտը միայն բաժնուելու է բաժնետէրերուն , իսկ մնացած կէտին 1/3ը պահեստի գումար ըլլալու է անձեռնմխելի : 1/3ը կըրթական եւ նախադրատական նպատակի յատկացուելու է , եւ 1/3ը վարիչներուն իբր պարգեւ : Բաժնիները չպիտի ծախուին մինչեւ 10 տարի :

«Ըստ իս , այսպիսի շահակցական ընկերութիւն մը՝ նիւթական օգուտներէն զատ՝ Հաւիերու համար պիտի ըլլար վարժութիւն մը գործակցական ձեռնարկներու եւ պիտի ծառայէր միախումբ ու համերաշխ մարմին մը կազմելու որ կրնար ապագային խմոր մը կազմել աւելի ընդարձակ գործունէութեան : Նիւթական գործունէութեան հիմին վրայ թերեւս աւելի դիւրին ըլլայ բարձրացնել բարոյական ու մտաւորականը , քան թէ հակառակը : Արդէն այս հաստատութեան նպատակը պիտի ըլլայ երկուքը զուգակցել : Ստոր մէջ հաստատութիւնները գլխաւորապէս captain of industry կամ captain of commerceներէն պիտի ըլլան , զորո՞ք՝ մշակեալ գիտակից ընկերական մարդու հետ : մէկ իւրեղով՝ Կարապետ Բարապէտեաններ պիտի ըլլան , որ Գոլքի՞ն , Բարալայ , Գոթթ կը կարգար եւ կը հասկնան , մեծ վաճառականական տուն մը հիմնեն , Հնդկական պիտի ձեռք բանար եւ գրեթէ լինցուցած էր հայ դրամատունի մը եւ հայ վաճառականական զարդի մը իրադրութեամբ , երբ մանր վրայ հասաւ :